

فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۴، شماره ۳، پاییز ۱۳۹۰، صفحات ۱۳۳-۱۵۰

تبیین پیامدهای فضایی احداث شهرک‌های عشایری برای روستاهای پیرامونی: مطالعه موردی روستاهای بخش مرکزی شهرستان کوهرنگ

محسن شاطریان، محمود گنجی‌پور، و امیر اشنویی*

تاریخ دریافت: ۱۳۹۰/۴/۸ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۰/۷/۱۳

چکیده

در عرصه فضایی، سکونتگاه‌های انسانی اجزای تشکیل‌دهنده یک نظام در قلمرو فضای جغرافیایی خاص قلمداد می‌شوند و از این رو، همواره بین آنها مناسبات گوناگون وجود دارد. پژوهش حاضر، به لحاظ روش، از مطالعه اسنادی و از نظر تجربی، برای بررسی متغیرها، از روش پیمایشی (پرسشنامه) سود می‌جوید؛ و حجم نمونه ۲۴۰ نفر است. نمونه‌گیری به روش طبقه‌بندی انجام می‌پذیرد و تعداد نمونه‌ها، بر اساس سهم جمعیتی در هر روستا، توزیع و پرسشگری آنها به صورت تصادفی انجام می‌گیرد. برای پردازش داده‌ها، با توجه به سطح سنجش متغیرها، از روش‌های آماری توصیفی و آماره‌های استنباطی استفاده می‌شود. نتایج پژوهش نشان‌دهنده تأثیرگذاری احداث شهرک عشایری بر شاخص‌های اجتماعی، اقتصادی و کالبدی روستاهای پیرامونی است.

کلیدواژه‌ها: شهرک‌های عشایری / شاخص‌های اجتماعی / شاخص‌های اقتصادی / شاخص‌های کالبدی / بخش مرکزی (شهرستان کوهرنگ) / کوهرنگ (شهرستان).

* به ترتیب، نویسنده مسئول و عضو هیئت علمی دانشگاه کاشان (shaterian@kashanu.ac.ir)؛ کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی؛ و کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری.

مقدمه

در دوره‌های مختلف و به‌ویژه از زمان اجرای برنامه دوم توسعه (۷۸-۱۳۷۴) تاکنون، مهم‌ترین سیاست در سامان‌دهی جامعه عشایری اسکان عشایر در نظر گرفته شده و حجم عمده اعتبارات عشایری کشور نیز در همین راستا هزینه شده است. با توجه به اصول پایداری و توسعه همه‌جانبه جوامع، برای موفقیت اسکان عشایر، باید تمامی ابعاد توسعه اعم از اجتماعی، اقتصادی، محیطی، کالبدی و نهادی مد نظر قرار گیرد (مهدوی و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۶۳). ایجاد شهرک‌ها، که نخستین ابزار اسکان عشایر تصور شده، خواه در پاره‌ای از روستاها و خواه در بطن مجتمع‌های مورد نظر در طرح توسعه صورت گرفته و هدف از اجرای این سیاست جذب عشایر و ترغیب آنها به اسکان در پیرامون این‌گونه مناطق بوده است؛ این فرایند واگذاری خدمات و امکانات (از جمله آب، برق، وسایل ارتباطی، شرکت‌های تعاونی، مدرسه، و درمانگاه) را دربرمی‌گیرد (Saydaie, 2003: 76).

پس از احداث شهرک‌های عشایری، روستاهای پیرامون آنها دستخوش دگرگونی-هایی می‌شوند که از بسیاری جهات، درخور اهمیت و بررسی است. شهرک‌های عشایری، فارغ از نحوه ایجاد آنها، مانند جزایری مستقل نیستند که تنها با شهرهای بزرگ در ارتباط باشند؛ و هر چند، هدف از احداث آنها تعامل با شهرهای بزرگ است، اما معمولاً در منطقه‌ای همگن از نواحی روستایی احداث می‌شوند. در واقع، این نواحی روستایی طی قرن‌ها پویایی و تعامل با شهرهای مجاور به حیات خود ادامه داده و با برقراری مناسبات دائمی و ارائه خدمات اقتصادی و برخورداری از خدمات شهری، به نواحی همگن تبدیل شده و به‌صورت سکونتگاه‌هایی زنده و پایدار درآمده‌اند، اگرچه در درون خود نیز با تحولاتی روبه‌رو بوده‌اند (قدیری معصوم و همکاران، ۱۳۸۶: ۱۳۱). از سوی دیگر، شهرک‌های عشایری، با هر الگو، نقش و عملکرد، اثرات منطقه‌ای دارند و در توسعه منطقه‌ای خود، به‌ویژه در بعد مطالعات روستایی، به یکی از کانون‌های توسعه تبدیل می‌شوند. کارکردهای گوناگون این شهرک‌ها و نیز امکانات و خدمات

زیربنایی و روبنایی آنها، که به یکباره در این شهرک‌ها ایجاد می‌شوند، کانونی برای برآورده‌سازی برخی از نیازهای روستایی منطقه است، نیازهایی که سال‌های متمادی از طریق شهرهای دیگر واقع در فواصل دورتر تأمین می‌شد؛ و همین روند است که تحولات روستایی را گسترده‌تر می‌سازد.

بنابراین، موضوع اصلی پژوهش حاضر عبارت است از بررسی ابعادی که صرفاً متوجه تعامل، تأثیرپذیری و اثرگذاری شهرک عشایری در مناطق روستایی است و نیز بررسی تحولات روستاهای پیرامون شهرک عشایری با تأثیرپذیری از این پدیده در فضای جغرافیایی همگن روستایی؛ به دیگر سخن، برقراری روابط شهرک عشایری با روستاهای پیرامونی و اثرات این روابط در تحولات روستایی محور اصلی پژوهش به-شمار می‌رود.

مبانی نظری

از آنجا که اسکان عشایر زمینه‌ساز تغییرات اساسی در پیوندهای اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، و دیگر پیوندها در جامعه خواهد بود، می‌توان دیدگاه‌های تغییرات اجتماعی را از مهم‌ترین شالوده‌های اندیشه‌ای اسکان دانست. واگو^(۱) تغییر اجتماعی را فرایندی می‌داند که با جایگزینی کمی و کیفی پدیده‌های اجتماعی صورت می‌گیرد و ممکن است با برنامه و یا بی‌برنامه باشد (واگو، ۱۳۷۲: ۱۳). در تعریفی دیگر، تغییر اجتماعی عبارت است از تغییری قابل رویت در گذر زمان، به گونه‌ای که موقتی و کم‌دوام نباشد و با تأثیرگذاری بر ساخت یا وظایف سازمان اجتماعی جامعه، جریان تاریخی آن را دگرگون سازد (روشه، ۱۳۶۶: ۲۶).

آنچه بیش از همه در مورد اسکان عشایر درست به نظر می‌رسد، تغییرات اجتماعی برنامه‌ریزی شده است؛ زیرا در سال‌های اخیر، اسکان عشایر با مداخله کارگزاران دولت و با بهره‌گیری از برنامه‌های ویژه صورت می‌گیرد، که این رویکرد با نظریه تغییر اجتماعی برنامه‌ریزی شده پیوندی تنگاتنگ دارد. در تعریف این نوع تغییر اجتماعی،

چنین آمده است: «کوشش‌های عمومی، آگاهانه و یکدست سازمان‌های ایجادکننده تغییر برای بهبود عملکرد نظام‌های اجتماعی (واگو، ۱۳۷۲: ۲۶۸). از آنجا که به دنبال اسکان جامعه عشایری، ویژگی‌های این جامعه در زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی، مدیریتی و مانند اینها دستخوش دگرگونی‌هایی می‌شود، می‌توان در تمام دوره‌های اسکان، نظریه‌های تغییر اجتماعی را برای آن در نظر گرفت.

در راهبرد «تأمین نیازهای اساسی»، تلاش می‌شود که افراد فقیر به حداقل نیازهای خود دسترسی پیدا کنند و یا دست‌کم شرایطی فراهم شود که به موجب آن، فرد مورد بررسی فقیر تلقی نشود (Ravallion, 1998: 87). افزایش نرخ وابستگی و نیز تحمیل یک نظام خدماتی پرهزینه به دولت از جمله پیامدهایی است که انتقاد بدین راهبرد را برانگیخته است. به‌طور کلی، می‌توان گفت این راهبرد بر بهبود زندگی روستایی‌چندان تأثیر نگذاشته و بیشتر به جلوه‌های فقر پرداخته است؛ و هر چند، در مواردی، توفیقاتی داشت اما چیزی نگذشت که برداشت‌های شک‌برانگیز زیادی در مورد آن مطرح شد (مهندسان مشاور DHV هلند، ۱۳۷۱: ۴۱). این دیدگاه، به‌ویژه در سال‌های اول انقلاب اسلامی، مورد توجه بوده و بسیاری از خدمات‌رسانی‌ها به جامعه روستایی و عشایری بر اساس همین دیدگاه صورت گرفته است.

در جهان سوم، در مواردی چون ایجاد قطب خدمات‌رسانی به نواحی روستایی، ایجاد مراکز برای یکپارچه‌سازی روستاها، توسعه منطقه‌ای و ناحیه‌ای، ایجاد قطب رشد و سرانجام، انتقال مراکز اداری و تأمین مسکن برای گروه‌های کم‌درآمد شهری و روستایی، توفیقاتی وجود داشته اما به‌لحاظ شرایط اجتماعی-اقتصادی و سازگاری با محیط بومی، چندان موفقیتی به‌دست نیامده است (قدیری معصوم و همکاران، ۱۳۸۶: ۱۳۲).

در زمینه روابط شهر و روستا، شهر در «مرکز» و روستاها در «پیرامون» قرار دارند؛ و با ایجاد و استمرار رابطه متعادل و دوسویه بین شهر و روستا، «پخش درست فضایی» در ناحیه مطرح می‌شود. هاگستراند^(۲) سرایت پدیده‌ها از مرکز یا مبدأ به پیرامون را با

عناوین پدیده پخش یا انتشار فضایی توضیح داده است (شکویی، ۱۳۷۵: ۳). اهلرس^(۳) رابطه عمدتاً یک‌طرفه به‌سوی شهر و به‌سود آن را ناشی از تأثیرات کارکردی شهر و کمبود خدمات و امکانات روستایی می‌داند، و می‌نویسد: سیطره شهر بر حوزه‌های پیرامونی از طریق اعمال کارکردهای تدارکاتی تشدید می‌شود؛ که نتیجه آن کمبود واحدهای خدماتی خصوصی و عمومی در سطح روستاهای پیرامون شهر است (اهلرس، ۱۳۸۰: ۲۳۱). از آنجا که در زمینه اثرات شهرک‌های عشایری در روستاهای پیرامونی تحقیقی مشخص انجام نشده، در وهله نخست، این موضوع در قالب مناسبات شهر و روستا قابل بررسی است؛ اما چون در بیشتر مطالعات و پژوهش‌های انجام‌شده درباره روابط شهر و روستا در کشور، بر مناسبات شهرهای متعارف با نواحی روستایی تأکید شده، پرداختن بدان در مقاله حاضر چندان ضروری نمی‌نماید.

فرضیات

فرضیات پژوهش حاضر عبارت‌اند از: «بین احداث شهرک عشایری و شاخص‌های اجتماعی روستاهای پیرامونی رابطه وجود دارد»؛ «بین احداث شهرک عشایری و شاخص‌های کالبدی روستاهای پیرامونی رابطه وجود دارد»؛ و «بین احداث شهرک عشایری و شاخص‌های اقتصادی روستاهای پیرامونی رابطه وجود دارد».

روش تحقیق

در پژوهش حاضر، روش مطالعه اسنادی به‌کار رفته و از نظر تجربی نیز برای بررسی متغیرها و چگونگی توزیع آنها، از روش پیمایشی استفاده شده است. همچنین، گردآوری داده‌های پژوهش با بهره‌گیری از پرسشنامه صورت گرفته است. جامعه آماری تحقیق «روستاهای بخش مرکزی شهرستان کوهرنگ در دهستان دشت زرین با جمعیتی بیش از ۶۱۱۳ نفر» است (بخشداری کوهرنگ، ۱۳۸۹). حجم نمونه پژوهش با استفاده از روش کوکران (حافظ‌نیا، ۱۳۷۷: ۱۱۹) ۲۴۰ نفر تعیین و نمونه‌گیری به روش طبقه-

بندی انجام شده است؛ همچنین، تعداد نمونه‌ها بر اساس سهم جمعیتی در هر روستا توزیع شده (جدول ۱)، که پرسشگری از آنها به صورت تصادفی به عمل آمده است. در پردازش داده‌ها، با بهره‌گیری از نرم‌افزار SPSS، با توجه به سطح سنجش متغیرها، از روش‌های آماری توصیفی و آماره‌های استنباطی (T زوجی) استفاده شده است. پایایی داده‌ها با سنجش آلفای کرونباخ محاسبه شده که برای هر کدام از شاخص‌ها، بیش از ۰/۷ بوده است.

جدول ۱- اطلاعات جامعه آماری روستاهای مورد مطالعه

ردیف	نام روستا	تعداد نمونه	ردیف	نام روستا	تعداد نمونه
۱	میله	۸۲۲	۱۰	حیدرآباد	۱۸۱
۲	علی‌آباد	۶۱۹	۱۱	قنبر سینی	۱۹۵
۳	نصیرآباد	۵۴۶	۱۲	بخش‌آباد	۱۶۰
۴	خونکار	۲۶۰	۱۳	قریب‌آباد	۲۲۱
۵	گردو سفلی	۲۵۵	۱۴	سیلگاه	۱۷۵
۶	قبادآباد	۲۶۵	۱۵	حمزه‌آباد	۱۵۵
۷	نعل اشکنان علیا	۲۲۸	۱۶	قلعه سنگ	۱۳۵
۸	فریدون‌آباد	۳۱۵	۱۷	مردخانه	۱۲۷
۹	چهارموران	۲۷۱	۱۸	قلعه‌بختیار	۱۰۴
				جمع کل	
		۶۱۱۳			۲۴۰

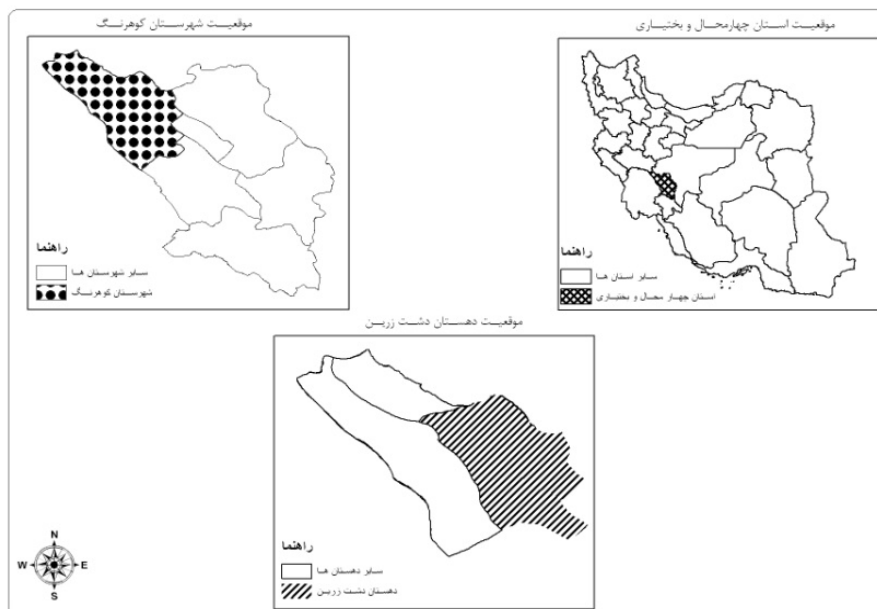
منبع: نگارندگان

شناخت منطقه مورد مطالعه

منطقه کوه‌رنگ مجموعه‌ای از روستاهای دهستان شوراب و تنگ گزی و دشت زرین در غرب استان چهارمحال و بختیاری است، و در عرض جغرافیایی ۳۱° تا ۴۸°

۳۲° و طول جغرافیایی ۲۹°۴۹' تا ۲۵°۵۰' و در دره‌ها و دامنه‌های کوه‌های زردکوه بختیاری، هفت‌تان و سالداران واقع شده است (حسینی‌ابری، ۱۳۷۳: ۶۴). شهرستان کوهرنگ دارای دو بخش و پنج دهستان است؛ همچنین، بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۸۵، جمعیت این شهرستان برابر با ۲۵۵۵۲ نفر بوده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵).

نقشه ۱- موقعیت شهرستان کوهرنگ

منبع: نگارندگان

یافته‌های تحقیق

توصیف داده‌ها

با توجه به نتایج به‌دست آمده در زمینه ویژگی‌های نمونه مورد بررسی، از مجموع ۲۴۰ پاسخگو، ۱۲۶ نفر مرد و ۱۱۴ نفر زن بوده‌اند. تعداد افراد در سنین ۱۵ تا ۲۴ سال ۱۰۱

نفر، ۲۵ تا ۳۴ سال ۴۱ نفر، ۳۵ تا ۴۰ سال ۳۸ نفر، و بالاتر از ۴۰ سال ۵۸ نفر بوده است؛ همچنین، ۱۱۹ نفر مجرد و ۱۲۱ نفر متأهل بوده‌اند. به همین ترتیب، تحصیلات ۵۸ نفر از پاسخگویان در سطح بی‌سواد، ۵۰ نفر ابتدایی، و ۱۰۰ نفر متوسطه بوده است، و ۳۲ نفر نیز تحصیلات عالی داشته‌اند. همچنین، درآمد ۴۶/۷ درصد افراد بین ۱۵۰ تا ۲۵۰ هزار تومان، ۲۲/۹ درصد بین ۲۵۰ تا ۳۵۰ هزار تومان، ۱۳/۸ درصد بین ۳۵۰ تا ۵۰۰ هزار تومان، و ۷/۹ درصد نیز بیش از ۵۰۰ هزار تومان بوده است.

تجزیه و تحلیل داده‌ها

اکنون به تحلیل تأثیر شهرک‌های عشایری بر شاخص‌های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و کالبدی روستاهای پیرامونی می‌پردازیم:

تأثیر شهرک عشایری بر وضعیت اجتماعی روستاهای پیرامونی

امنیت اجتماعی: برقراری امنیت از موضوعاتی است که از آغاز تشکیل جوامع، همواره توجه بشر را به خود معطوف داشته است. امنیت اجتماعی نیز از آن دست مفاهیمی است که علی‌رغم تصریح در خاستگاه اجتماعی آن به بستر اجتماع، با تفاسیر و تعبیر مختلف مطرح شده است (زمانی، ۱۳۸۶: ۶۳). مالر^(۴) می‌گوید: امنیت انسانی در پی تأمین ایمنی و اطمینان خاطر برای بشر در برابر گرسنگی و بیماری و نیز تمام اشکال خشونت و کنش‌های نافی حرمت انسانی است، پدیده‌هایی که باعث اختلال یا نابودی حیات و بقای او می‌شوند (نویدنی، ۱۳۸۲: ۶۱). میران‌میتار^(۵)، برای ارزیابی امنیت اجتماعی، از مدل نظام‌مند استفاده می‌کند؛ و با تکیه بر نظریه «آنارشی اجتماعی» بیلی^(۶)، می‌کوشد که بر اساس سطوح متفاوت (فرد، گروه، سازمان، اجتماع، جامعه، و نظام فراملی)، به تحلیل مسائل جامعه بپردازد و به جای تعادل، از آنارشی (هرج و مرج) به صورت وسیله‌ای برای اندازه‌گیری حالات نظام بهره گیرد (Watson, 2005: 8).

در منطقه مورد مطالعه، تأثیر شهرک عشایری بر امنیت اجتماعی روستاهای پیرامونی با استفاده از طیف چهارگویه‌ای ارزیابی شده است. همان‌گونه که در جدول ۲ آمده، پس از احداث شهرک عشایری، میزان سرقت و ناامنی، اعتیاد جوانان، و انحرافات اخلاقی (مفاسد و منکرات) اندکی افزایش یافته اما میزان اختلافات فامیلی و طایفه‌ای تغییری نکرده است.

اعتماد/اجتماعی: اعتماد عنصری حیاتی و مایه قوام جامعه است. ارتباط ناب منوط به اعتماد متقابل است و اعتماد متقابل نیز به نوبه خود رابطه‌ای نزدیک با صمیمیت دارد. برای ایجاد اعتماد، شخص باید هم به دیگری اعتماد کند و هم خودش دست‌کم در محدوده رابطه مورد نظر قابل اعتماد باشد (آزاد ارمکی و کمالی، ۱۳۸۳: ۱۱۲). از نظر گیدنز^(۷)، اهمیت اعتماد در جوامع پیشانویین کمتر از جوامع نوین بوده است، چرا که هرچه افراد فاصله زمانی- مکانی بیشتری از هم داشته باشند، به اعتماد بیشتری نیاز خواهند داشت (ریتزر، ۱۳۸۰: ۸۲۲). اعتماد و مشارکت مردم در برنامه‌های توسعه پیش‌شرط عمده و کلیدی برای موجودیت هر جامعه‌ای به‌ویژه جامعه روستایی محسوب می‌شود و همچنین، تسهیل‌کننده مبادلات در فضای اجتماعی روستاییان است (ازکیا و حسنی راد، ۱۳۸۸: ۸).

در منطقه مورد مطالعه، تأثیر شهرک عشایری بر اعتماد اجتماعی روستاهای پیرامونی با استفاده از طیف سه‌گویه‌ای ارزیابی شده است. مطابق جدول ۲، میزان اعتماد نسبت به اعضای خانواده و دوستان و همسایگان به میزان خیلی کم کاهش یافته ولی میزان اعتماد به اقوام و خویشاوندان به میزان خیلی کم افزایش داشته است.

رفاه اجتماعی: در جهان امروز، رفاه اجتماعی بخشی از زندگی و فرهنگ انسان تلقی می‌شود. تاکنون، به مقوله رفاه اجتماعی بیشتر از بعد اقتصادی نگریسته شده است؛ و افرادی چون آرمسترانگ^(۸)، در نظریه‌های خود، بیشتر بعد اقتصادی آن را دیده‌اند. اما رفاه اجتماعی تنها به موضوع اقتصادی مرتبط نمی‌شود؛ بلکه مفاهیمی نظیر

احساس محرومیت نسبی، رضایت‌مندی بهداشتی، رضایت‌مندی اجتماعی، و دیگر موارد را نیز دربرمی‌گیرد، که زیر عنوان «بعد غیرمادی رفاه اجتماعی» قابل بررسی است (Giddens, 2006: 365; Bennet, 2004: 45). یکی از ابعاد غیرمادی رفاه اجتماعی احساس محرومیت نسبی است. به باور دیویس^(۹)، احساس محرومیت نسبی زمانی اتفاق می‌افتد که شخص بخواهد آنچه دیگران دارند، او هم داشته باشد (Mehlum, 2002: 69). رضایت‌مندی بهداشتی شهروندان یکی دیگر از ابعاد غیرمادی رفاه اجتماعی به‌شمار می‌رود، چرا که هرگونه فعالیت بدنی و اجتماعی مستلزم داشتن بدن سالم است (Howard et al., 2007: 257). آخرین بعد از ابعاد غیرمادی رفاه اجتماعی که در تحقیق حاضر بدان پرداخته شده، میزان رضایت‌مندی اجتماعی است. رضایت‌مندی از زندگی و شغل و در کل، رضایت‌مندی از اجتماع محل زیست ممکن است استمرار هرگونه کنش مثبت اجتماعی را سبب شود (رفیع‌پور، ۱۳۷۲: ۱۷).

در منطقه مورد مطالعه، تأثیر شهرک عشایری بر رفاه اجتماعی روستاهای پیرامونی با استفاده از طیف شش‌گویه‌ای ارزیابی شده است. مطابق جدول ۲، میزان دسترسی به خدمات بهداشتی و آموزشی و نیز کیفیت امکانات زندگی، خوراک و پوشاک مردم بهبود یافته و از این‌رو، از میزان گرایش مردم به مهاجرت کاسته شده است.

به‌منظور مقایسه وضعیت شاخص اجتماعی در روستاهای پیرامون شهرک عشایری، از آزمون T زوجی استفاده شده است. بر اساس نتایج به‌دست آمده، بین میزان تأثیرات اجتماعی روستاها پیش و پس از احداث شهرک عشایری تفاوت معنی‌دار وجود دارد (sig.=۰/۰۰۰). مقایسه میانگین داده‌های به‌دست آمده نشان می‌دهد که پس از احداث شهرک عشایری، میزان تأثیرات اجتماعی در روستاها مثبت بوده است. بنابراین، فرضیه تأثیرگذاری شهرک عشایری بر شاخص اجتماعی روستاهای پیرامونی تأیید می‌شود.

جدول ۲- توزیع نسبی پاسخ‌های افراد مورد مطالعه به گویه‌های شاخص اجتماعی

عوامل	گویه‌ها	پیش از احداث شهرک			پس از احداث شهرک		
		کم	متوسط	زیاد	کم	متوسط	زیاد
امنیت اجتماعی	میزان سرقت و ناامنی در روستا	۷۰/۸	۱۴/۲	۱۴/۶	۶۱/۳	۲۲/۵	۱۵/۸
	میزان اعتیاد جوانان در روستا	۸۳/۸	۱۱/۷	۴/۲	۴۰/۸	۲۲/۵	۳۵/۸
	میزان اختلافات فامیلی و طایفه‌ای در روستا	۵۸/۳	۱۶/۳	۲۵	۵۰/۸	۲۳/۳	۲۵
	میزان انحرافات اخلاقی در روستا	۷۷/۵	۱۲/۱	۱۰	۵۲/۵	۱۹/۲	۲۷/۹
اعتماد اجتماعی	میزان اعتماد به اعضای خانواده	۱۵	۲۲/۹	۶۱/۷	۱۱/۳	۲۷/۵	۶۰/۸
	میزان اعتماد به دوستان و همسایگان	۲۹/۶	۲۶/۳	۴۳/۸	۲۰	۳۷/۵	۴۲/۱
	میزان اعتماد به اقوام و خویشاوندان	۳/۳۱	۲۷/۱	۴۱/۳	۲۷/۱	۲۵/۸	۴۶/۷
رفاه اجتماعی	میزان دسترسی به خدمات بهداشتی	۷۳/۳	۲۱/۷	۴/۲	۱۶/۷	۴۱/۷	۴۰/۸
	میزان دسترسی به خدمات آموزشی	۵۸/۳	۲۹/۶	۱۱/۳	۳۱/۷	۳۲/۱	۳۶/۳
	کیفیت تغذیه (خوراک)	۴۶/۷	۲۸/۳	۲۵	۲۷/۹	۳۱/۷	۴۰/۴
	کیفیت پوشاک	۴۵/۴	۳۰/۴	۲۴/۲	۲۶/۳	۳۲/۱	۴۱/۷
	کیفیت امکانات زندگی	۵۹/۲	۲۳/۸	۱۵/۸	۲۲/۱	۳۱/۷	۴۶/۳
	میزان گرایش به مهاجرت	۴۷/۹	۱۵	۳۷/۱	۵۴/۶	۲۲/۵	۲۲/۹

منبع: نگارندگان

جدول ۳- نتایج آزمون T شاخص‌های اجتماعی روستاها پیش و پس از احداث شهرک عشایری

اثبات فرضیات	نوع تأثیر	معنی داری (sig.)	درجه آزادی (df)	مقدار T	میانگین		ابعاد
					پس از احداث	پیش از احداث	
تأیید فرضیه	مثبت	۰/۰۰۰	۲۳۹	-۴/۲۵۰	۲/۹۰	۲/۷۲	تأثیرات اجتماعی

منبع: نگارندگان

تأثیر شهرک عشایری بر اقتصاد روستاهای پیرامونی

اقتصاد روستایی علمی است که از عوامل مختلف طبیعی، اقتصادی، جغرافیایی، اجتماعی، مالی، تجاری و صنعتی تأثیرگذار در وضعیت منطقه روستایی بحث می‌کند (آسایش و قنبری، ۱۳۸۵: ۱۵). بر اساس نظریه پیوستگی، سرمایه‌گذاری در یک فعالیت اقتصادی به ترغیب سرمایه‌گذاری‌های دیگر در سایر فعالیت‌های درآمدزا می‌انجامد (مایر و سیرز، ۱۳۶۸: ۱۳۲). در تفسیر رابطه شهر و روستا بر اساس این مدل، میان شهر و روستا تضادی بنیادی وجود ندارد و این دو نوع واحد زیستی به‌منزله دو قطب در نظر گرفته می‌شوند؛ بدین ترتیب، بررسی نابرابری‌های شهر و روستا در قالب مراحل و سطوح مختلف و تدریجی یک روند تکاملی صورت می‌گیرد (فیروزنیا و ضیا توانا، ۱۳۸۹: ۳).

در منطقه مورد مطالعه، تأثیر شهرک عشایری بر شاخص اقتصادی روستاهای پیرامونی با استفاده از طیف هشت‌گویه‌ای ارزیابی شده است. همان‌گونه که در جدول ۴ آمده، پس از احداث شهرک عشایری، افزایش میزان تولیدات زراعی، رضایت از درآمد زراعت، و رضایت از شغل در روستاها بسیار اندک بوده و اما رضایت از توزیع سوخت، رضایت از نحوه فروش محصولات، و رضایت از درآمد به میزان زیادی افزایش داشته است. با این همه، میزان تولیدات صنایع دستی و رضایت از درآمد دامداری با کاهش روبه‌رو بوده است.

برای مقایسه وضعیت شاخص اقتصادی در روستاهای پیرامون شهرک عشایری، از آزمون T زوجی استفاده شده و بر اساس نتایج به‌دست آمده، تفاوت میان اوضاع اقتصادی روستاها در دوره‌های پیش و پس از احداث شهرک عشایری معنی‌دار است (sig.=۰/۰۳۸). مقایسه میانگین داده‌های به‌دست آمده نشان می‌دهد که پس از احداث شهرک عشایری، وضعیت اقتصادی روستاها بهبود یافته است. بنابراین، فرضیه تأثیرگذاری شهرک عشایری بر اقتصاد روستاهای پیرامونی تأیید می‌شود.

جدول ۴- توزیع نسبی پاسخ‌های افراد مورد مطالعه به گویه‌های شاخص اقتصادی

ردیف	گویه‌ها	پیش از احداث شهرک			پس از احداث شهرک		
		کم	متوسط	زیاد	کم	متوسط	زیاد
۱	میزان تولیدات زراعی در روستا	۴۹/۲	۲۴/۲	۲۵/۴	۳۰/۸	۳۲/۱	۲۵/۴
۲	میزان تولیدات صنایع دستی در روستا	۳۲/۵	۲۰/۴	۴۷/۱	۴۵/۸	۲۶/۷	۲۷/۵
۳	میزان رضایت از توزیع سوخت در روستا	۷۲/۹	۲۱/۷	۵/۴	۲۳/۸	۴۲/۱	۳۴/۲
۴	میزان رضایت از درآمد زراعت	۵۷/۱	۲۰	۲۲/۹	۴۱/۳	۲۷/۱	۳۰/۸
۵	میزان رضایت از درآمد دامداری	۴۰	۲۰	۴۰	۵۱/۳	۲۴/۲	۲۴/۲
۶	میزان رضایت از نحوه فروش محصولات	۵۰	۲۸/۳	۲۱/۷	۴۰	۳۰	۳۰
۷	میزان رضایت از شغل	۴۷/۵	۲۳/۸	۲۸/۳	۳۹/۶	۲۸/۳	۳۲/۱
۸	میزان رضایت از درآمد	۴۷/۱	۲۶/۳	۲۵/۸	۳۴/۲	۳۰/۴	۳۵

منبع: نگارندگان

جدول ۵- نتایج آزمون T شاخص اقتصاد روستاها پیش و پس از احداث شهرک عشایری

اثبات فرضیات	نوع تأثیر	معنی‌داری (sig.)	درجه آزادی (df)	مقدار T	میانگین		ابعاد
					پس از احداث	پیش از احداث	
تأیید فرضیه	مثبت	۰/۳۸	۲۱۵	-۲/۰۹۰	۲/۷۵	۲/۵۵	تأثیرات اقتصادی

منبع: نگارندگان

تأثیر شهرک عشایری بر وضعیت کالبدی روستاهای پیرامونی

با مرور اجمالی بر فعالیت‌هایی که برای عمران روستاها در کشورهای مختلف دنیا در گذشته انجام گرفته است، می‌توان بدین تحلیل رسید که عمران و آبادانی برای روستا به پیشینه زیست انسان در کانون‌های جمعیتی اولیه بازمی‌گردد. بنابراین، عمران روستایی

عبارت است از جنبش در راستای بهبود شرایط زیستی با همکاری جدی و در صورت امکان، با ابتکار افراد یک جامعه؛ یا جنبش در راستای بهبود شرایط زندگی در یک واحد اجتماعی با همکاری و ابتکار افراد همان اجتماع (صیدایی، ۱۳۸۷: ۲۳). در ادبیات روستایی کشور ما، عمران روستایی بخشی از توسعه روستایی است که پروژه‌های زیرساختی مناطق روستایی از قبیل راه‌سازی، برق‌رسانی، آب‌رسانی، به‌سازی بافت کالبدی و تأسیسات خدماتی و رفاهی را در بر می‌گیرد و زمینه را برای توسعه اقتصادی و اجتماعی فراهم می‌آورد (افراخته، ۱۳۸۷: ۱۷).

در بررسی حاضر، تأثیر شهرک عشایری بر شاخص کالبدی روستاهای پیرامونی با استفاده از طیف شش‌گویه‌ای ارزیابی شده است. همان‌گونه که در جدول ۶ آمده، پس از احداث شهرک عشایری، کیفیت راه، مسکن، آب‌رسانی، و برق‌رسانی به روستاها بسیار بهبود یافته و همچنین، بر میزان دسترسی به حمل‌ونقل، مراکز خدمات کشاورزی، و مراکز خدمات بهداشتی افزوده شده است.

جدول ۶- توزیع نسبی پاسخ‌های افراد مورد مطالعه به گویه‌های شاخص کالبدی

ردیف	گویه‌ها	پیش از احداث شهرک			پس از احداث شهرک		
		کم	متوسط	زیاد	کم	متوسط	زیاد
۱	کیفیت راه‌های دسترسی به روستا	۷۴/۲	۲۰/۴	۵/۴	۱۶/۳	۳۷/۹	۴۵/۸
۲	کیفیت مسکن و سرپناه در روستا	۶۷/۹	۲۶/۷	۵/۴	۱۵/۴	۳۴/۲	۵۰/۴
۳	میزان دسترسی به وسایل حمل‌ونقل	۷۷/۵	۱۲/۵	۱۰	۱۶/۷	۲۴/۲	۵۷/۹
۴	کیفیت آب‌رسانی و برق‌رسانی به روستا	۶۶/۳	۲۲/۹	۱۰/۸	۱۸/۸	۲۷/۵	۵۳/۸
۵	میزان دسترسی به مراکز خدمات کشاورزی در روستا	۶۱/۷	۲۵	۱۲/۹	۴۷/۱	۳۲/۱	۲۰/۸
۶	میزان دسترسی به مراکز خدمات دامپزشکی در روستا	۶۳/۸	۱۹/۶	۱۶/۷	۴۴/۶	۳۱/۳	۲۴/۲

منبع: نگارندگان

به منظور مقایسه وضعیت کالبدی در روستاهای پیرامون شهرک عشایری، از آزمون T زوجی استفاده شده و بر اساس نتایج آزمون، تفاوت وضعیت کالبدی روستاها در دوره‌های پیش و پس از احداث شهرک عشایری معنی‌دار بوده است ($\text{sig.} = 0/000$). مقایسه میانگین داده‌ها نشان می‌دهد که پس از احداث شهرک عشایری، وضعیت کالبدی در روستاها بهبود یافته است. بنابراین، فرضیه تأثیرگذاری شهرک عشایری بر وضعیت کالبدی روستاهای پیرامونی تأیید می‌شود.

جدول ۷- نتایج آزمون T شاخص وضعیت کالبدی روستاها پیش و پس از احداث شهرک عشایری

اثبات فرضیات	نوع تأثیر	معنی‌داری (sig.)	درجه آزادی (df)	مقدار T	میانگین		ابعاد
					پس از احداث	پیش از احداث	
تأیید فرضیه	مثبت	۰/۰۰۰	۲۳۹	-۱۵/۵۵	۳/۶۱	۲/۰۵	تأثیرات کالبدی

منبع: نگارندگان

نتیجه‌گیری

در عرصه فضایی سکونتگاه‌های انسانی، روستا و شهر اجزای تشکیل‌دهنده یک نظام در قلمرو فضای جغرافیایی خاص قلمداد می‌شوند؛ و از این رو، همواره بین آنها مناسبات گوناگونی در ابعاد مادی و فرهنگی- اجتماعی وجود دارد که این ابعاد روابط شهر و روستا را هدایت می‌کنند. بنابراین، اثرات شهرک عشایری در روستاهای پیرامونی، در وهله نخست، در قالب مناسبات شهر و روستا قابل بررسی است؛ زیرا پس از احداث این شهرک‌ها، روستاهای پیرامونی دستخوش دگرگونی‌هایی می‌شوند که از بسیاری جهات درخور اهمیت و بررسی است. یکی از دلایل اصلی تبدیل شهرک عشایری به کانون توسعه‌ای مناطق روستایی و نیز تبدیل به مرکز ثقل حوزه نفوذ روستایی داشتن

عملکرد و کارکردهای مختلف است؛ و بدین ترتیب، می‌توان گفت شهرک عشایری به سرعت با محیط روستایی پیرامون آن به تعامل پرداخته است.

نتیجه مقایسه وضعیت شاخص‌ها در روستاهای پیرامون شهرک عشایری با استفاده از آزمون T زوجی نشان می‌دهد که تفاوت میزان تأثیرات اجتماعی روستاها در دوره‌های پیش و پس از احداث شهرک عشایری معنی‌دار است ($\text{sig.} = 0/000$). مقایسه میانگین داده‌های به‌دست آمده نیز نشان می‌دهد که پس از احداث شهرک عشایری، میزان تأثیرات اجتماعی در روستاها مثبت بوده است.

همچنین، بر اساس نتایج به‌دست آمده از این آزمون، تفاوت اوضاع اقتصادی روستاها در دوره‌های پیش و پس از احداث شهرک عشایری معنی‌دار است ($\text{sig.} = 0/038$). مقایسه میانگین داده‌های به‌دست آمده نشان می‌دهد که پس از احداث شهرک عشایری، وضعیت اقتصادی روستاها بهبود یافته است.

آزمون T محاسبه‌شده بین وضعیت کالبدی روستاها در دوره‌های پیش و پس از احداث شهرک عشایری نشان‌دهنده تفاوت معنی‌دار است ($\text{sig.} = 0/000$). همچنین، مقایسه میانگین داده‌های به‌دست آمده گویای آن است که پس از احداث شهرک عشایری، وضعیت کالبدی در روستاها نیز بهبود یافته است.

یادداشت‌ها

1. Vago
2. Hagerstrand
3. Ehlers
4. Maler
5. Miran Mitar
6. Bili
7. Giddens
8. Armstrong
9. Davis

منابع

- آزاد ارمکی، تقی و کمالی، افسانه (۱۳۸۳)، «اعتماد، اجتماع و جنسیت؛ بررسی تطبیقی اعتماد متقابل در بین دو جنس». *جامعه‌شناسی ایران*. دوره ۵، شماره ۲.
- آسایش، حسین و قنبری، نوذر (۱۳۸۵)، *مقدمه‌ای بر اقتصاد روستایی ایران*. کرمانشاه: دانشگاه آزاد اسلامی.
- ازکیا، مصطفی و حسنی راد، کریم (۱۳۸۸)، «نقش اعتماد اجتماعی در مشارکت مردم در طرح‌های توسعه روستایی». *پژوهش‌نامه علوم اجتماعی*. سال ۳، شماره ۱.
- افراخته، حسن (۱۳۸۷)، *مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های روستایی*. تهران: گنج هنر.
- اهلرس، اکارت (۱۳۸۰)، *شهر، روستا، عشایر*. ترجمه عباس سعیدی. تهران: منشی.
- بخشداری کوه‌رنگ (۱۳۸۹)، داده‌های جمعیتی، گزارش منتشر نشده.
- حافظنیا، محمدرضا (۱۳۷۷)، *مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی*. تهران: سمت.
- حسینی ابری، سیدحسین (۱۳۷۳)، «مروری بر منطقه کوه‌رنگ در رابطه با اسکان عشایر». *فصلنامه تحقیقات جغرافیایی*. سال ۹، شماره ۳۵.
- رفیع‌پور، فرامرز (۱۳۷۲)، *سنجش گرایش روستاییان نسبت به جهاد سازندگی*. تهران: وزارت جهاد سازندگی، مرکز تحقیقات و بررسی مسائل روستایی.
- روشه، گی (۱۳۶۶)، *تغییرات اجتماعی*. ترجمه منصور وثوقی. تهران: نشر نی.
- ریتزر، جورج (۱۳۸۰)، *نظریه جامعه‌شناسی دوران معاصر*. ترجمه محسن ثلاثی. تهران: انتشارات علمی.
- زمانی، علی‌اکبر (۱۳۸۶)، «نقش و کارکرد نهاد خانواده در تأمین امنیت اجتماعی». *فصلنامه دانش انتظامی*. سال ۹، شماره ۲.
- شکویی، حسین (۱۳۷۵)، *دیدگاه‌های نو در جغرافیای شهری*. تهران: سمت.
- صیادی، اسکندر (۱۳۸۷)، *برنامه‌ریزی روستایی در ایران*. اصفهان: جهاد دانشگاهی.
- فیروزنیا، قدیر و ضیا توانا، محمدحسن (۱۳۸۹)، «تأثیر ابعاد فضایی - مکانی بر استمرار کارکرد اقتصادی روستاها». *فصلنامه روستا و توسعه*. سال ۱۳، شماره ۱.
- قدیری معصوم، مجتبی، مهدوی، مسعود، مطیعی لنگرودی، حسن و ریاحی، وحید (۱۳۸۶)، «تحلیل رابطه نوشهر گلبهار با روستاهای پیرامونی». *جغرافیا و توسعه*. سال ۵، شماره ۱۰.
- مایر، جرالد ام. و سیرز، دادلی (۱۳۶۸)، *پیشگامان توسعه*. ترجمه علی هدایتی. تهران: سمت.
- مرکز آمار ایران (۱۳۸۵)، *نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن شهرستان کوه‌رنگ*. استانداری چهارمحال و بختیاری، معاونت برنامه‌ریزی، دفتر آمار و اطلاعات.

مطیعی لنگرودی، حسن و سنخایی، فاطمه (۱۳۸۸)، «مشارکت مردمی و توسعه‌یافتگی روستایی در دهستان سلگی شهرستان نهاوند». *فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای انسانی*. سال ۴۱، شماره ۷۰.

مهدوی، مسعود، رضایی، پژمان و خانی، فضیله (۱۳۸۸)، «سنجش نگرش عشایر اسکان‌یافته نسبت به اسکان در استان چهارمحال و بختیاری». *فصلنامه روستا توسعه*. سال ۱۲، شماره ۳. مهندسان مشاور DHV هلند (۱۳۷۱)، *رهنمودهایی برای برنامه‌ریزی مراکز روستایی*. تهران: وزارت جهاد سازندگی، مرکز تحقیقات و بررسی مسائل روستایی. نویدنیا، منیژه (۱۳۸۲)، «درآمدی بر امنیت اجتماعی». *فصلنامه مطالعات راهبردی*. سال ۶، شماره ۱۹. واگو، استفان (۱۳۷۲)، *درآمدی بر تئوری‌ها و مدل‌های تغییرات اجتماعی*. ترجمه احمد غروی‌زاد. تهران: جهاد دانشگاهی.

Bennett, F. (2004), "Developments in social security". In : Ellison, N. ; Bauld, L. and Powell, M. (eds) *Social Policy Review*. Bristol: The Policy Press, pp 45-60.

Giddens, A. (2006), *Sociology*. Cambridge: Policy Press.

Howard, P. B., Rayens, M. K., El-Mallakh, P. and Clark, J. J. (2007). "Predictors of satisfaction among adult recipients of Medicaid mental health services". *Archives of Psychiatric Nursing*. 21(5): 257-269.

Mehlum, H. (2002), "Should I stay? Should I go? on relative deprivation, and migration dynamics". *Review of Development Economics*. Vol 6, No. 1, pp. 69-76.

Ravallion, M. (1998), "Poverty lines in theory and practice". *World Bank LSMS Working Paper, No.133*. Washington, D. C.: World Bank.

Saydaie S. E. (2003), "Sustainable development among the Bakhtiari tribe". *Nomadic Peoples*. Vol. 7, No. 2, pp. 70-77.

Watson, S. (2005), *Agents in Search of an Actor: Societal Security for the Palestinians and Turkish Kurd*. New York: Columbia University.